

Complementele necircumstanțiale și subordonarea lor în propoziție

Asist. univ. drd. Gyongyver Măduța
Conf. univ. dr. Elena Museanu

Rezumat

Sintaxa este partea structurii gramaticale care cuprinde regulile privitoare la îmbinările cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază. Comunicarea cu ajutorul limbii se realizează prin această îmbinare sau punere în funcție a cuvintelor oferite de vocabular. Studiul sintaxei oglindește mecanismul viu de funcționare a limbii, felul cum se realizează un număr infinit de propoziții și fraze concrete.

*Partea de propoziție și propoziția subordonată corespunzătoare se realizează ca expresie sintactică a aceleiași relații de dependență sau subordonare. Atât partea de propoziție, cât și propoziția subordonată corespunzătoare sunt determinanți ai aceluiași termen regent. Calitatea de regent este îndeplinită de toate părțile de vorbire care pot contracta o relație sintactică și pot îndeplini în același timp o funcție sintactică. Selecția elementelor de relație, ca modalitate de exprimare a relației de subordonare, vor fi condiționate de determinant și de trăsăturile semantice și gramaticale ale determinantului, adică ale termenului regent. În limba vorbită, datorită tendinței de dezvoltare a expresivității comunicării, se produce între termenul regent și unitatea determinativă o schimbare de poziție sintactică, regentul trecând în poziția sintactică a determinantului, iar determinantul în poziția regentului, fenomen denumit inversiune sintactică. În acest caz unitățile sintactice rezultate nu sunt corespondente, realizarea lor fiind posibilă la un singur nivel, la cel sintagmatic: „un om **ca un munte**- un munte de om”.*

Față de termenul regent, atât partea de propoziție, cât și propoziția subordonată corespunzătoare, îndeplinesc aceeași funcție sintactică, acestea fiind unități homofuncționale, care se realizează în condiții gramaticale similare. Această unitate se realizează atât prin referința la același termen regent, dar și de prezența aceleiași relații de determinare care antrenează ambele unități.

Cuvinte – cheie

complement, subordonare, poziție sintactică

Partea de propoziție și propoziția subordonată corespunzătoare se realizează ca expresie sintactică a aceleiași relații de dependență sau subordonare. Atât partea de propoziție, cât și propoziția subordonată corespunzătoare sunt determinanți ai aceluiași termen regent. Calitatea de regent este îndeplinită de toate

părțile de vorbire care pot contracta o relație sintactică și pot îndeplini în același timp o funcție sintactică. Selecția elementelor de relație, ca modalitate de exprimare a relației de subordonare, vor fi condiționate de determinant și de trăsăturile semantice și gramaticale ale determinantului, adică ale termenului regent.

În limba vorbită, datorită tendinței de dezvoltare a expresivității comunicării, se produce între termenul regent și unitatea determinativă o schimbare de poziție sintactică, regentul trecând în poziția sintactică a determinantului, iar determinantul în poziția regentului, fenomen denumit inversiune sintactică. În acest caz unitățile sintactice rezultate nu sunt corespondente, realizarea lor fiind posibilă la un singur nivel, la cel sintagmatic: „un om *ca un munte*- un munte *de om*”.

Față de termenul regent, atât partea de propoziție, cât și propoziția subordonată corespunzătoare, îndeplinesc aceeași funcție sintactică, acestea fiind unități homofuncționale, care se realizează în condiții gramaticale similare. Această unitate se realizează atât prin referința la același termen regent, dar și de prezența aceleiași relații de determinare care antrenează ambele unități.

Cele mai variate posibilități de subordonare în propoziție le are complementul, partea secundară de propoziție care determină un verb predicativ, o locuțiune verbală, un adverb, o interjecție cu funcție de predicat.

(*El dădu bici **cailor**; Am **un coș** plin cu fructe; Merge **paralel** cu drumul;*

*Hai **mai repede**; Iată **cartea**; Ea este **vânzătoare** în cartier)*

Complementul se clasifică în funcție de trei criterii fundamentale:

1) **după conținut**, după ceea ce exprimă fiecare complement în raport cu termenul determinat: complemente necircumstanțiale și complemente circumstanțiale. Sînt necircumstanțiale complementele care nu exprimă circumstanțe, împrejurări, ci fac referire la acțiuni, însușiri, caracteristici. Din această categorie fac parte: complementul direct, complementul indirect și complementul de agent. Circumstanțiale sunt complementele, care exprimă circumstanțe, împrejurări. Deosebim circumstanțiale de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, de condiție, de concesie, de asociere, de relație, de opoziție, de cumul, de excepție, de instrument.

2) **după structura expresiei** sale deosebim: a) complement simplu, b) complement complex, c) complement multiplu, d) complement dezvoltat. Complementul simplu e alcătuit numai dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient, însoțită sau nu de prepoziție: *citesc **o carte**, o văd **pe Maria**, scriu **mamei*** etc. Complementul complex este alcătuit dintr-o parte de vorbire cu sens lexical

suficient, precedată de un adverb de precizare, de întărire, de restricție, de exclusivitate sau de aproximație: *Pleacă tocmai joi; L-a pus chiar aici; A urcat aproape în vârf* etc. Complementul multiplu e alcătuit din două sau mai multe părți de vorbire cu sens lexical suficient, aflate în raport de coordonare: *A adus cărți, caiete și reviste; Mă gindeam la tine și la copii*. Complementul dezvoltat e alcătuit din mai multe cuvinte. *A sunat acum două ore. De azi înainte nu mai întârzie. De mâine în trei luni va fi ziua mamei*.

3) după numărul expresiilor sale deosebim:

- complement cu expresie unică (fie simplă, fie complexă, fie multiplă, fie dezvoltată (vezi exemplele de mai sus);
- complement cu două expresii (diferite): **O expresie de bază** exprimată prin substantiv, pronume sau numeral în cazul Ac. sau D., și o **expresie accesorie**, reprezentată prin pronume personal sau reflexiv de pers. III, singular sau plural, care anticipează sau reia conținutul expresiei de bază. *Pe aceasta n-o văd. Le-am trimis celor doi*.

Partea de propoziție ce determină, de regulă, un verb tranzitiv și arată obiectul asupra căruia se răsfrânge nemijlocit o acțiune (sau care este rezultatul unei acțiuni) se numește complement direct. Complementul direct răspunde la întrebările *pe cine? ce?*

Caracteristicile gramaticale care deosebesc complementul direct de alte poziții sintactice sunt:

a) realizarea printr-o formă neaccentuată (clitică) de pronume personal în acuzativ: *Mănânc fructe* → *Le mănânc*, *Ascult elevul* → *Îl ascult*, *Întreb pe elev* → *Îl întreb* etc.

b) dubla exprimare, prin clitic (care reia sau anticipă nominalul) și printr-o formă pronominală personală prepozițională accentuată sau prin forma substantivală /pronominală de pronume nepersonal cu prepoziție: *Te văd pe tine, Pe el îl strig, O văd pe Maria (pe profesoară)*.

c) cocurența în structuri pasivizabile, cu schimbarea calității de complement direct în subiect: *Profesorul a scris o carte* → *Cartea a fost scrisă de profesor*.

Caracteristicile semantice ale complementului direct sunt:

a) complementului direct i se atribuie anumite roluri tematice: de tip agentiv, iar rolul prototipic fiind Pacientul (*Deschide ușa. Citesc o carte. Aranjează cărțile*).

b) complementului direct i se atribuie și rolul tematic de Beneficiar (*Maria ajută **pe cineva / pe copil***), de Experimentator (***Mă** ustură ochii*), de Țintă (*El **ne** ajunge din urmă*), de Locativ (*Copiii colindă **satele***) etc.

Caracteristicile în plan comunicativ-pragmatic se reliefează prin capacitatea complementului direct de *a face parte dintre complinirile obligatorii ale verbului prototipic* și de a aparține părții rematice a enunțului, atribuind o informație nouă. În funcție de intențiile de comunicare, locutorul poate plasa complementul direct în poziție preverbală. O marcă a complementului direct este prepoziția *pe*. Construcția cu *pe* a complementului direct s-a bucurat de o atenție deosebită, în lingvistica românească. În studiile recente, lingviștii insistă asupra asocierii caracteristicilor *personal* și *determinat* ale obiectului în utilizarea construcțiilor prepoziționale. E vorba de fenomenul intransitivării implicat de anumite mutații semantice care duc la trecerea verbelor din clasa verbelor de acțiune în cea a verbelor de stare. Unele verbe se pot construi cu două complemente directe: unul al persoanei și altul al obiectului (lucrului). De exemplu: *El te-a învățat a vorbi cu atâta dârzenie ?* (C. Negruzzi) . Modelul acesta ne amintește de construcția latină accusativus duplex (*Magister discipulos litteras docet / Profesorul îi învață pe elevi literatura*).

Complementul direct este regentat, de cele mai dese ori, de un verb tranzitiv la diateza activă. Aceste verbe sînt de două categorii:

a) verbe care cer compliniri: *a vrea, a spune, a zări, a declara, a anunța, a permite, a obține, a ridica, a repeta, a chema*.

*Gerul **biruia** flăcările fierbinți ale focului* (L. Rebreanu)

*Îl **întrebară** adevărul despre el* (M. Preda)

b) verbe care pot funcționa cu și fără compliniri: *a vedea, a auzi, a cânta, a mânca, a bea, a coase, a găti, a vorbi, a picta* etc.

De exemplu: *Radu **bea** Pepsi, **mănâncă** friptură și **fumează** țigări Kent*.

Radu bea, fumează și mănâncă mult.

*Mama **coase** o rochie*.

*Mama **coase** (mama e croitoreasă)*

După cum observăm, omiterea complementului direct regentat de verbele în discuție implică schimbarea de sens a acestora, transformând modelul trimembru într-un alt model, bimembru. Astfel, complementul direct este un membru constituent obligatoriu pentru plenitudinea conținutului propoziției din care face parte.

În calitate de regent al complementului direct mai poate apărea:

- un verb intransitiv:

El dormea pînă târziu somn adînc.

El și-a trăit traiul și și-a mâncat mîlaiul (Folclor)

- o interjecție (cu valoare predicativă):

Și nici una nici două, haț! Pe ied de gât (I. Creangă).

Complementul direct exprimat printr-un substantiv comun oarecare la plural sau printr-un substantiv material la singular poate fie precedat și de prepoziția *la*, în contexte de tipul *a băut la apă pînă s-a răcorit* (I. Creangă).

După părerea noastră, însă, în situații de acest fel *la* care indică o cantitate nehotărîită, nu mai este o prepoziție, ci a devenit, prin conversiune, un adjectiv cantitativ ce îndeplinește pe lîngă substantivul pe care îl precede funcția sintactică de atribut, astfel încît substantivul precedat de *la* se află la cazul acuzativ fără prepoziție. E vorba de situațiile cînd prin mijlocirea prepoziției *pe* se deosebește obiectul acțiunii de agentul ei, cînd atît primul cît și cel de al doilea sunt exprimate prin nume proprii (de persoană) antroponime, sau prin substantive ce numesc persoane, în anumite condiții, prin pronume (*Ion îl vede pe Vasile, Profesorul îl ascultă pe elev* etc.). Proteza pronumelui aton care este suficientă în unele situații pentru a deosebi diferitele funcții a două nume în rol de actanți ai verbului (*Caietul acesta l-a cumpărat Vasile; Cartea a luat-o Maria*) se dovedește a fi insuficientă cînd subiectul și obiectul sînt antroponime, de același gen și număr. Astfel, nu sunt reperabile în limba română enunțuri de tipul *Gheorghe îl vede Ion. Mirela o salută Ana*. Prepoziția *pe*, ca indice al obiectului pentru a-l deosebi pe acesta de agent /subiect, se extinde și asupra altor situații, cînd agentul și obiectul sunt nume care numesc persoane după profesii, relații familiale, loc în societate, precum și atunci cînd obiectul este notat printr-un pronume (Cf.: *Pe profesor l-au felicitat elevii. Pe tine te-au criticat la adunare colegii*).

D. Irimia susține că „**topica** este modalitatea prin care se marchează identitatea funcțională a complementului direct realizat prin pronume nepersonal sau substantiv, cînd opoziția nominativ/acuzativ se neutralizează; complementul direct urmează verbul-predicat, în timp ce subiectul îl precede”.

Dubla realizare a funcțiilor sintactice distinge frecvent complementul direct de subiect sau de complementul indirect.

De exemplu: În fraza *De aceea le-am lăsat și eu pe fete să rădă pînă li s-a duce gura la urechi* (I. Creangă), substantivul *fete* este anticipat de pronumele personal *le*, marcă a complementului direct.

Poziția sintactică de complement direct este susceptibilă de diferite realizări. Ea poate fi exprimată prin:

a) substantiv în acuzativ:

*Moldova are și ea **analele** sale, scrise pe frunzele codrilor* (Al. Russo).

*Eu nu strivesc **corola** de minuni a lumii* (L. Blaga).

***Pe bădița** Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul* (I. Creangă).

*Domnul nostru-ar vrea să vadă **pe** măritul **împărat*** (M. Eminescu)

b) pronume (personale, posesive, negative, nehotărâte, demonstrative):

*O să nu-i prăpădească **pe ai noștri*** (L. Blaga)

*Lacul codrilor albaștri / Nuferi galbeni **îl** încarcă* (M. Eminescu)

*Nu văd **pe nimeni**. Notez **pe fiecare**.*

*Aștept **pe cineva**. **Pe acela** nu l-am mai văzut.*

c) numerele:

*Sbierea îi vânduse **pe câteștrei** fie turcilor, fie polonilor* (V. Eftimiu)

*Îi mai sărută de câteva ori **pe amândoi*** (I. Creangă)

*Catrina îi crescuse cu trudă **pe cei trei*** (M. Preda)

***Pe primul** l-am felicitat. **Pe mulți /toți / puțini** i-am invitat la mine.*

Clasa de substituție complement direct cuprinde o mare varietate de realizări. Nu întotdeauna însă o anumită poziție complement direct este susceptibilă de a fi realizată prin oricare dintre componentele acestei clase de substituție. De multe ori intervin restricții care impun selectarea unei sau unor modalități de exprimare a poziției complement direct. Restricțiile pot fi:

- Poziția sintactică a complementului direct poate fi exprimată atât prin acuzativul neprepozițional, cât și prepozițional (pe).

- În funcție de complement direct pot să apară și pronumele relative *care*, *ce* cu formă neprepozițională. Funcționarea lui *ce* neprepozițional e admisibilă (*am cumpărat cărțile, **ce** mi le-ai recomandat*), pe când utilizarea relativului *care* fără prepoziția *pe* nu este recomandabilă (*discutăm cu colegul **care** l-au premiat* (corect: ***pe care** l-au premiat*)).

- Determinate de verbul regent sau se pot datora construcției în care se încadrează verbul regent. Restricțiile privesc selectarea unor clase de substantive caracterizate prin prezența anumitor trăsături semantice: verbe ca *a adnota*, *a amenaja*, *a ara* acceptă numai compliniri caracterizate prin trăsătura „nonanimat” (*Adnotează un text*, dar nu și *Adnotează o pasăre*).

- O altă categorie de verbe (*a căuta*, *a combate*, *a critica*) admite ca realizare a poziției sintactice de complement direct substantive caracterizate atât prin trăsătura animat (*caută un om*), cât și prin trăsătura „nonanimat” (*caută o casă*).

În cazul verbelor care selectează substantive implicând trăsături „animat”, restricțiile pot avea în vedere prezența sau lipsa trăsăturii semantice „uman” în conținutul lexical al substantivului: dacă *a chinui*, *a răni*, *a ucide* acceptă orice substantiv având trăsătura „animat” (*A ucis un om*; *A ucis un lup*), verbele *a admonesta*, *a alfabetiza* selectează numai substantive caracterizate prin „uman” (*Alfabetizează pe copii*, dar nu și *Alfabetizează lupii*). Cu verbele de tipul *a ruga*, *a permite*, *a obliga*, *a sfătui*, *a porunci* se construiește obiectul direct infinitival (*am hotărât a pleca*, *rog a mi se permite* etc.). Se obțin două modele infinitivale: *tautoproscopice* (când ambele verbe au același subiect: *făgăduiesc a veni*) și *eteroproscopice* (când verbele au subiecte diferite: *îți poruncesc a veni*).

Complementul indirect reprezintă partea de propoziție în tratarea căreia se constată cele mai mari deosebiri între gramatici. Diferențele țin atât de definiție, cât și de tipurile de construcții încadrate în clasa complementului indirect. Astfel, în *Limba română contemporană*, acad. I. Iordan, numind acest component al propoziției *obiect indirect*, îl definește ca „partea secundară a propoziției care determină un verb spre a arăta cui i se dă sau i se ia ceva, în folosul sau în paguba cui se săvârșește o acțiune, cine (în afară de subiect) este interesat în acțiunea ei”.

Autorii *Gramaticii limbii române* definesc complementul indirect prin aceleași elemente specifice: „partea de propoziție asupra căreia se răsfrânge în chip indirect acțiunea verbului, în sensul că din acțiune rezultă de obicei un folos sau o pagubă pentru ființa sau lucrul denumit de complementul indirect. Într-o altă ediție autorii aceleiași gramatici definesc complementul indirect ca „partea de propoziție care determină un verb, o locuțiune verbală, un adverb, un adjectiv, o locuțiune adjectivală sau o interjecție, indicând obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire, o caracteristică”, apoi intervine o precizare: „De multe ori rezultă un folos sau o pagubă pentru obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică. În această ordine de idei, V. Guțu Romalo susține că „noua definiție detaliază particularitățile regentului, dar are defectul de a utiliza pentru indicarea caracteristicii distinctive în interiorul clasei complementelor, verbul – insuficient de precis, în acest context – *a atribui* („obiectul căruia i se atribuie...”)). Lipsa de claritate se agravează dacă ținem seama de faptul că același verb apare și în definiția predicatului. Predicatul este partea principală de propoziție care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire...”

Autorii *Gramaticii limbii române* (2005) propun o definiție mai laconică și mai precisă: „Complementul (obiectul) indirect, în forma sa prototipică, este un

component actanțial al grupului verbal reprezentînd destinatarul / beneficiarul procesului codificat de verb [GA, 2005: 397].

În același timp, lingviștii încearcă să stabilească cauzele dificultăților de definire: „Complementul indirect comportă dificultăți de definire cauzate de elementele sale regente, de părțile de vorbire în care se concretizează și de informația sa semantică în raport cu informația semantică a regentului”. Trebuie să precizăm că informația semantică a complementului direct e generată de relația lui cu subiectul și predicatul și, datorită acestei relații, complementul indirect poate exprima mai multe tipuri de raporturi semantice:

a) **Raporturi realizate în favoarea sau defavoarea cuiva.** Particularitatea structurii semantice a enunțului *Răzeșii s-au vîndut bogătanilor* (M. Sadoveanu), reprezintă reflectarea unor asemenea raporturi de intercondiționare, care sunt exprimate cu ajutorul verbului *a (se) vinde*, menționându-se astfel că acțiunea realizată de subiect se efectuează în favoarea sau defavoarea obiectului.

b) **Raporturi care indică apartenența sau dependența persoanelor (obiectelor, fenomenelor).** Raporturile semantice de apartenență sau dependență se prezintă gramatical cu ajutorul verbelor: *a aparține, a se atribui, a atârna*. Structura semantică a enunțurilor se fondează, în acest caz, pe interacțiunea subiectului static, a predicatului cu sens de apartenență / dependență și a complementului indirect, care condiționează această apartenență sau dependență. De exemplu: *Toți aparțineau clasei nobile* (C. Stamati-Ciurea).

c) **Raporturi care indică direcția.** Particularitatea structurii semantice a enunțurilor de tipul *Amploiatul se uita la mine* (C. Stamati-Ciurea), *O armă inamică se ridică asupra viteazului boier* (B. P. Hașdeu) constă în faptul că raporturile semantice care se găsesc la baza formării lor au un caracter de orientare, indicînd direcția acțiunii, punctul final al acțiunii, realizate de primul obiect. „Complementul indirect este obiectul gramatical cu existență independentă față de acțiune, dar interesat de ea, spre care se îndreaptă sau căruia i se atribuie acțiunea sau rezultatul ei”). Caracteristica principală a acestor raporturi semantice constă în caracterul direcționat al acestei acțiunii.

d) **Raporturi reciproce dintre obiecte.** Aceste raporturi între subiect și obiectul indirect sunt indicate cu ajutorul verbelor: *a se bate, a se uni* etc. În semantica acestor verbe se conține explicit indicarea obiectului cu care primul obiect intră într-un raport reciproc. De exemplu: *Elementele se uniră cu trădătorii* (B. P. Hașdeu), *Muntenii se băteau cu moldovenii* (B. P. Hașdeu).

e) **Raporturi care reflectă acțiuni senzoriale.** Aceste raporturi sunt exprimate din punct de vedere gramatical cu ajutorul verbelor care denumesc diferite sentimente: *a se mira, a se bucura*. Semantica acestor enunțuri indică în subiect prezența proceselor emoționale și morale ca rezultat al raportului său cu obiectul semantic. De exemplu: *Mișeii se vor bucura [...] de bunurile acestei vieți* (M. Sadoveanu).

f) **Raporturi în care acțiunea realizată de un obiect se răsfrânge asupra lui sau altui obiect fără a-i produce vreo modificare.** Raportul sintactic dintre subiect, predicat și complement indirect, este exprimat cu ajutorul verbelor reflexive de tipul: *a se despărți, a se sătura*. De exemplu: *[...] eu mă despart [...] de domnia ta* (M. Sadoveanu).

g) **Raporturi care indică asemănarea sau deosebirea dintre persoane (obiecte, fenomene).** Aceste raporturi sunt exprimate din punct de vedere gramatical cu ajutorul verbelor care indică asemănarea sau deosebirea dintre persoane (obiecte, fenomene): *a diferi, a semăna*. De exemplu: *Totul semăna sunetului limpede al unui clopoțel* (C. Stamati-Ciurea).

Bibliografie

1. Constantinescu-Dobridor, GH.: *Sintaxa limbii romane*, București, Editura Științifică, 1998, pp. 189-195.
2. Diaconescu, I.: *Probleme de sintaxă a limbii romane actuale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, pp. 258-260.
3. Dimitriu, C.: *Tratat de gramatică a limbii romane. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, pp. 1377-1384.
4. Drașoveanu, D. D.: *Tranzitiv / intransitiv și direct/indirect – două antinomii contextuale* // CL, nr. 1, 1992, p. 53-63.
5. Goian, E.: *Limba română, Probleme de sintaxă*, București, Editura Recif, 1995, pp. 124-127.
6. Guțu-Romalo, V.: *Sintaxa limbii romane. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, pp. 154-172.
7. Irimia, D.: *Gramatica limbii romane*, Iași, Polirom, 2000, pp. 408-415.
8. Merlan, A.: *Sintaxa limbii romane. Relații sintactice și conectori*, Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 2001, pp. 94-98.
9. Mișuț, L.: *Gramatica limbii române*, Editura Multimedia, Arad, 1996;
10. Mișuț, L.: *Limba română contemporană. Sintaxa. Sinteze*, Seria Cursuri Universitare, Universitatea Aurel Vlaicu, Arad, 1995;

11. Pană-Dindelegan, G.: *Complementele necircumstanțiale (direct, indirect și de agent) și propozițiile corespunzătoare* // LLR, nr. 3, 2003, pp. 3-6.
12. Pană Dindelegan, G.: *Teorie și analiză gramaticală*, București, 1994, pp. 125-131.
13. Rădulescu, M.: *Note despre complementul indirect în genitiv și regentul său* // LR, 1992, nr. 1-2, pp. 95-99.
14. Șerban, V.: *Sintaxa limbii române. Curs practic*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, pp. 219-226.
15. *Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, pp. 397-415.